

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ODSJEK ZA TURKOLOGIJU, HUNGAROLOGIJU I JUDAISTIKU

ODSJEK ZA INDOLOGIJU I DALEKOISTOČNE STUDIJE

Lorena Petrac

JUDEOMALAJALAMSKI.

KULTURNO-POVIJESNI PREGLED

Diplomski rad

Mentori: mr. sc. Krešimir Krnic, dr. sc. Kotel Da-Don, doc.

ZAGREB, RUJAN 2018.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	ZAČECI ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U JUŽNOJ INDIJI	4
3.	DOLAZAK PORTUGALSKIH KOLONIJALISTA	9
4.	DOLAZAK ŽIDOVA PROGNAHNIH S IBERSKOG POLUOTOKA.....	11
5.	UNUTARNJI ŽIVOT ZAJEDNICE.....	13
6.	DRUŠTVENI I KULTURNI ŽIVOT KERALE	19
7.	JUDEOMALAJALAMSKI JEZIK.....	22
8.	KRAJ ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U KOCHIJU	25
9.	ZAKLJUČAK.....	28
	POPIS LITERATURE:	30
	DODATAK	32

1. Uvod

Židovstvo je, zbog svog jedinstvenog razvojnog puta i čestih nesretnih okolnosti koje su ga pratile, mnogo putovalo i time stupalo u doticaj s mnogobrojnim narodima i kulturama. Položaj židova unutar tih zajednica ovisio je o stavu lokalnih vlasti prema njihovoj prisutnosti, a često i o sveopćem političkom stanju. Židovi su katkad poticali lokalnu ekonomiju i trgovinu i bili među utjecajnijim i imućnijim građanima (kao što je primjerice bio slučaj židovske tekstilne industrije u New Yorku). No, s druge su strane mogli biti u stalnom strahu od progona, prisiljeni na život u zaključanom prostoru geta pod raznim diskriminatornim mjerama koje su im branile ljudske slobode. Nažalost, takve su životne okolnosti bile češća svakodnevnica židova unutar, primjerice, *Područja naseljavanja* u istočnoj Europi, srednjovjekovnoj Veneciji i Engleskoj jedanaestog i dvanaestog stoljeća. Usprkos tome, židovske su zajednice sa svakim novim „domaćinom“ podjelile svoju osebujnu kulturu i nasljeđe, nerijetko ostavivši dugu tradiciju prisnih susjedskih odnosa. Židovske su pjesme obogatile mnoge pjesmarice, židovski recepti mnoge kuharice, a svojstveni je židovski humor svjetski proslavljen plejadom autora.

Susret dviju različitih kultura, starosjedilačke i kulture novopridošlica motiv je koji se proteže čitavom ljudskom poviješću. Izučavanje dodirnih točaka i međutjecaja dviju skupina nepovezanih zajedničkom poviješću, religijskim uvjerenjima ni narodnom pripadnošću potiče svijest o važnosti dijaloga iz kojeg obje strane mogu naučiti i poučiti. U sjeni kolonijalističkih težnji i interesa od kasnog srednjeg vijeka, pa sve do 18. i 19. stoljeća, državne granice određivale su nacionalni identitet. Narodna je pripadnost, s druge strane, bila gušena ili poticana, ovisno o položaju manjine, odnosno, većine stanovništva. Stoga je židovska zajednica, lišena takvog nacionalnog identiteta sve do ostvarenja države Izrael 1948., a počivajući na dvojnem identitetu vjerske i narodne pripadnosti, izuzetno zanimljiva i specifična u međudnosima sa stanovništvom stabilnih, dugovječnih država. Možda još uvijek ne u potpunosti stabilan, golemi je teritorij Indije ipak bio upregnut u jaram britanskog kolonijalizma čvrsto i dugo. Pluralistički karakter indijskog politeističkog i višejezičnog društva jedinstven je u svijetu. Njihov susret sa židovima morao je biti neizbježan i nedvojbeno zanimljiv, pa ipak, veoma je malo napisano, a još manje istraženo o ovoj temi. Istraživanja i tumačenja povijesti zajednica najčešće se prihvate starješine samih zajednica, pa su dokazi i rezultati, iako skupljeni s velikom pažnjom i voljom, nejasni i slabo poduprti.

Sveukupno su u Indiji tokom povijesti postajale ugrubo četiri skupine židova. Najbrojnija zajednica zove se *Bene Israel*. Njeni pripadnici govore maratški i u početku žive u Mahārāštri i Konkanu, a kasnije su se selili i okupljali u Mumbaiju. Točan datum njihovog dolaska u Indiju nije potvrđen, no tvrde da su potomci izbjeglica iz Palestine koji su brodom pokušali pobjeći u Indiju u vrijeme cara Nabukodonosora oko 6. stoljeća prije nove ere. Brod je nastradao u brodolomu, a oni su potomci malobrojnih preživjelih. (Weil, 1982a:16) Za vrijeme britanske vladavine istakli su se kao izvrsni službenici i činovnici, no židovska je zajednica često imala probleme s njihovim statusom „pravih“ židova zbog njihovog, po nekima, olakog shvaćanja vjerskih obaveza, nedostatka halahičkog obrazovanja i mješanih brakova s nežidovima. Godine 1964. ipak su proglašeni punopravnim židovima u svakom smislu. Po posljednjim podacima postoji ih oko deset tisuća, a više od pola živi u Izraelu. (Chemama, 2002:84) Poslije selidbe u Izrael imali su mnoge poteškoće s integracijom u novo društvo. Druga generacija djece imala je slab uspjeh u školi jer nije znala hebrejski – kod kuće su roditelji još uvijek govorili maratškim jezikom. Kod odraslih se pojavio čest problem s alkoholizmom, a i rasnom diskriminacijom zbog tamne boje kože. (Weil, 1982a:21)

Puno uspješnija bila je zajednica *Baghdadi* ili bagdadskih židova. Došli su iz Iraka, Sirije i Irana u kasnom 18. stoljeću i naselili prostor Bengala i Kolkate. Bili su govornici arapskog i perzijskog jezika što im je uvelike pomoglo u trgovini sa zapadnom Azijom. Njihovo golemo bogatstvo doseglo je kraljevske razmjere, a najpoznatije su bile obitelji Sassoon (prozvana Rothschildima istoka), Cohen, Juda i Ezra. Kulturno nasljeđe i ekonomski procvat koji su *Baghdadi* ostavili do danas svjedoči njihovom doprinosu Zapadnom Bengalju. (Timberg, 1986:5)

Postoji i relativno nova zajednica židova koji sebe nazivaju *Bene Ephraim*, no poznatiji su pod nazivom teluški židovi. Oni su počeli prakticirati židovstvo tek u 1980-im godinama, no tvrde da su potomci jednog od drevnih židovskih plemena. Uz njih postoje i *Bnei Menaše* koji naseljavaju Manipur i Mizoram, a postoje i kao etnolingvistička skupina koja govori tibetsko-burmanskim jezicima zbog svojih korijena u današnjem Mjanmaru. (Chemama, 2002:84)

Židovska zajednica koja je naseljavala područje današnje Kerale i malabarske obale istaknula se svojom uspješnom trgovinom, raznim zanatima, plantažama kokosa, no i mirnim i bliskim odnosima sa sugrađanima i vladajućim dinastijama. Kerala je dugo zbog svojeg položaja otvorenog prema moru bila domovina raznim narodima bliskih i dalekih krajeva. U

mnoštvu religija, običaja, kultura, naroda i jezika ističe se jedinstveni hibridni jezik kojim su pričali židovi Kerale. Njegov je osebujan vokabular mješavina svih jezika koji ga okružuju. Slično kao i jidiš (jezik židova istočne Europe) i ladino, jezik sefardskih zajednica, ovaj jezik djeluje kao poveznica između susjednih židovskih obitelji bez upotrebe svetog hebrejskog jezika, ali i bez isključivanja nežidovskih susjeda iz razgovora. Prozvan je *judeomalajalamski* ili židovski malajalamski. Očuvanje i istraživanje ovog jezika počelo je tek nakon 2000. godine, do kada je, nažalost, velika većina govornika umrla ili zaboravila jezik uslijed stare dobi i duge izloženosti suvremenom hebrejskom ili malajalamskom jeziku. U ovom trenutku, judeomalajalamskim se najviše bave dr. Scaria Zacharia na Malajalamskom Sveučilištu u Kerali i dr. Ophira Gamliel sa Sveučilišta u Bochumu, na čije sam se radove najviše oslanjala pri izradi ovog. Zbog prirode teme, gotovo opskurnog, vrlo osebnog jezika, pronalazak prave literature bio je težak i često usmjeren na kulturni i povijesni aspekt jezika. Lingvističke, fonološke, morfološke i leksičke analize jako su štire s obzirom na mali broj govornika. Stoga će u ovom radu biti prikazan pregled povijesti zajednice i samog jezika, te okolnih čimbenika koji su ih oblikovali.

2. Začeci židovske zajednice u južnoj Indiji

Trenutak uništenja Drugog hrama 70. godine od strane Rimskog carstva i točnije, Tita Vespazijana, u povijesti judaističkih studija često se smatrao početkom i rođenjem židovske dijaspore. Hram je židovskom narodu predstavljao ne samo najsvetije mjesto, u kojem se dijalog s Bogom očituje preko svećenika putem sakralne žrtve, već i srednji dio identiteta; mjesto oko kojeg se okupljaju, koje označuje njihov dom i time, domovinu. Židovski je identitet sam po sebi jedinstven po svojoj dualnosti: ne oslanja se samo na vjersku, već i na narodnu pripadnost „odabranom narodu“ od kada je židovski praotac Mojsije na Sinaju primio Toru. Razaranje hrama uništilo je i velik dio spona koje su onomad činile čvrstu strukturu judaizma i, na poslijetku, prisililo tadašnje židove da preoblikuju svoj model štovanja kako bi ga očuvale. Uz mnoge međufaze, rješenje je pronađeno u kasnijem, novom obliku rabinskog židovstva koje je danas (uz nekoliko iznimaka) dominantan oblik judaizma u svijetu. No, zbog okolnosti u kojima su se židovi tada našli i progona koji su uslijedili nakon nastanka kršćanstva, razdvojili su se i njihovo je kretanje odabralo razne pravce. Tako su osigurali lakšu mobilnost i sigurnija putovanja, no s druge su strane bili dovedeni u položaj manjine na svakom prostoru koji su odabrali kao novi dom. Okolnosti su također dovele do toga da se židovske zajednice u povijesti gotovo uvijek razvijaju kao manjine unutar islamskog ili kršćanskog vjerskog okruženja. (Timberg, 1986:3) Stoga je situacija židova u Indiji na više načina drugačija i jedinstvena.

Nekoliko je čimbenika utjecalo na uvelike drukčiji odnos Indijaca prema židovskoj manjini u odnosu na zapad u stoljećima koja su slijedila rušenje drugog hrama. Za početak, indijskom je, osobito hinduističkom, društvu svojstvena svijest o pluralizmu i snošljivost prema skupinama koje se od njega razlikuju svojom filozofijom i vjerskim stajalištima o tome kako bi suživot u uređenom društvu trebao izgledati. Oblik društvene stratifikacije po kategorijama *varni* koji i dan danas neslužbeno postoji u Indiji koristi upravo razlike između društvenih slojeva kao strukturu na koju se oslanja. Razlike tih društvenih slojeva ne očituju se samo u ekonomskom i društvenom statusu, te djelatnostima kojima se pojedinci u skupini bave, već i po vjerskim parametrima koji diktiraju razlike čak i između pripadnika iste vjerske skupine.

Također je važno istaknuti kako su optužbe kršćana da su židovi ubojice Krista, te čitav narativ koji se gradi oko židova u opreci s kršćanstvom uvelike odgovorni za rađanje antisemitizma. Indija je lišena tog narativa jer kršćanstvo nije dominantna religija, pa ne postoji opterećenost Kristom i njegovim ubojstvom. Okolnost koja vjerojatno najviše utječe

na dobronamjieran stav Indijaca prema židovima jest sama priroda hinduizma kao politeističnog vjerskog sustava; u zemlji gdje svako kućanstvo štuje odabranog boga nije toliko teško prihvatiti činjenicu da se vlastito božanstvo razlikuje od susjedova. Stoga nije neobično da će društvo toliko naviklo na međusobne razlike biti vještije u prihvaćanju drugih kultura i narodnosti. Svi su ovi čimbenici doveli do toga da je židovska zajednica u Indiji jedina u svijetu koja je uživala potpunu vjersku slobodu i visok društveni status toliko dugačak period, te također jedina zajednica koja je postojala u zemlji kojom upravljaju vladari kojima vjera nije monoteistička. (Gamliel, 2009:47)

Područje današnje savezne države Kerale tokom povijesti bilo je izolirano od ostatka Indije zbog svojeg specifičnog geografskog položaja. Sa sjevera je odvojeno zapadnim Ghatima i gustom prašumom, a na zapadu je otvoreno prema Arapskom moru. Područje je bilo pod vodom dok vulkanska i seizmološka aktivnost nije podigla obale i stvorila mnoge rijeke i uvale na granici sa zapadnim Ghatima. Omogućen joj je izvrstan položaj za pomorsku trgovinu, a s druge strane planinski lanac zadržava monsunske oblake veći dio godine, tako da obilne kiše omogućuju dovoljne količine vode. (Katz, 2000:23-24) Jug je stoga bio prvo mjesto kontakta s Europom putem trgovine, ali indijske su društvene promjene zato bile spore. (Mandelbaum, 1986:102) Arapski i židovski trgovci obalu su zvali „malabar“; složenica od riječi *mala* (brdo) na tamilskom jeziku i *barr* (zemlja) na arapskom. Samo ime djeluje kao simbol suživota tih dviju kultura i nasljeđa. Odvojenost je omogućila Indijcima, pa i židovima tog područja razvoj posebne vrste kulture. Židovi su u svojoj *minhag*¹ uvrstili mnoge strane elemente koji su jedinstveni samo za njihovu praksu, a preuzeti su iz hinduističke, brahmanske i muslimanske vjerske prakse, a neke dijele sa zajednicama židova izvan Indije; jemskom, perzijskom i španjolskom, te zajednicama istočne Europe. (Katz, 2000:37) Budući da je Jemen bio glavna postaja za opremanje brodova za trgovinu s Indijom, vjerska i kulturna obilježja židova Kerale najbližija su jemskim židovima, koji također njeguju veoma poseban *minhag*. (Jussay, 1982:146)

Po Nathanu Katzu razdoblja židovske aktivnosti u Kerali mogu se podijeliti na drevno, predkolonijalno, kolonijalno i postkolonijalno. Najranija povijest židova na indijskom jugu rekonstruirala se iz nekoliko izvora: Tore, zapisa rimskog povjesničara Josipa Flavija, Talmuda te raznih zapisa i dokumenata rimskih, grčkih i kršćanskih autora. (Katz, 2000:26) Povijest koju kazivači, potomci židova iz Kochija prepričavaju po tradiciji ima nekoliko varijanti zbog unutarnjih sukoba zajednice o kojima će biti riječi kasnije. U nedostatku čvrste arheološke

¹ Židovski običaji koji se odnose na religijsku praksu i često variraju od prostora do prostora.

građe, znanstvenici se većinom oslanjaju na pisane izvore. Povijest odnosa Indije s Izraelom ne počinje naseljavanjem prvih židova na obale južne Indije, već mnogo ranije. Postoje dokazi o dugoj tradiciji trgovine između kraljevstva kralja Salomona s malabarskom obalom još od 10. stoljeća pr.n.e. Salomonov dvor glasi kao najraskošniji i najbogatiji dvor židovskih kraljeva, a razdoblje njegove vladavine obilježeno je uspostavljanjem trgovinskih odnosa s Indijom. Trgovalo se paprom, čajem, tikovinom, bjelokosti, začinima, paunovima, raznim dragocjenostima izrađenim od bjelokosti poput češljeva i namještaja, biserima i bakrom. (Katz, 2000:13) Također, u Tori je izraelski filolog Chaim Rabin pronašao tamilske posuđenice za cimet, smaragd, safir i topaz, a u Talmudu je riječ za papar preuzeta od tamilske riječi *pippali*. (Katz, 2000:28) U Bibliji se i riječima za bjelokost, majmune i paunove može dokazati dravidsko podrijetlo. (Mandelbaum, 1975:63) Trgovina se najčešće odvijala preko luke Muziris (današnji Kodungallur) koja se nalazila 45 km sjeverno od današnjeg Kochija. Muziris je ime koje je područje dobilo kada su ga Rimljani ustanovili kao svoju prvu trajnu koloniju na obali, a iz izvora znamo da to nije moglo biti kasnije od 60. godine nove ere. (Katz, 2000:29)

Prvi židovi koji su pristizali na malabarsku obalu vjerojatno su bili trgovci, no ne postoje fizički dokazi jer su svi izvori i dokumentacija izgubljeni u 16. stoljeću u paležu portugalskih kolonijalista tokom pokušaja zadržavanja vlasti u Kodungalluru. (Katz, 2000:25) Uz židovske, arapski, grčki i rimski trgovci okušali su se u trgovini. Prava revolucija dogodila se kada je grčki moreplovac Hippalus oko 45. godine „otkrio“ monsunske vjetrove. Oni su uvelike olakšali trgovinu jer se pojavljuju u pravilnim razmacima, tako da su trgovci mogli izračunati najpovoljnije vrijeme plovidbe i povratka. Njegovo saznanje omogućilo je da se brodovi svako proljeće otisnu s obala srednjeg istoka i svaku jesen vrate kući, a time je skratio put plovidbe koja bi katkada trajala i trideset mjeseci na samo četrdeset dana. (Katz, 2000:29)

70. godine, četiri godine nakon židovske pobune protiv nametanja rimske vlasti, rimska je vojska s budućim carem Titom na čelu uništila Jeruzalem i Drugi hram. Na Titovom je luku u Rimu i danas moguće vidjeti prikaz pobjedničke povorke koja nosi ratni plijen, međuostalim i menoru iz hrama. Više od pola micvi (*micvot*²) tumači ispravan način prinošenja žrtve na žrtveniku u hramu. Bez samog hrama, sakralna je žrtva neizvediva, a *micvot* gube svoju funkciju. Većina se autora slaže da u tom trenutku prvi val židova iz Jemena, Babilona, Perzije i Izraela bježi u indijski grad-utvrdu Cranganore.

² Micva (hebr.), u židovstvu, zapovijed ili propis koji nameće Stari zavjet ili žid. vjerska tradicija. Ukupno ih je 613, od toga 248 zahtijeva izvršenje, a 365 izriče zabranu. (Opis pojma preuzet s mrežne stranice <https://www.hrleksikon.info/definicija/micva.html>.)

(Chemama,2002:85) Postoji zapis iz 849.god. kojim feudalni gospodar Ayyan Atikal (pod kraljem Sthanu Ravi Varmmanom) daje službeno odobrenje kršćanskom trgovcu gilde *manigramam*, a potpisnici su potpisani na četiri pisma; hebrejskom, kufijskom (arapskom), sirijskom i pehleviju. To bez sumnje dokazuje židovsku prisutnost u Kodungalluru 9. stoljeću.

Muziris za Rimljane, na malajalamskom jeziku Kodungallur, a na angloindijskom Cranganore– sva ta imena označuju isti lokalitet kojim je vladao rāđa dinastije Ćera koji je židovima poželio dobrodošlicu i primio ih u grad. (Chemama, 2002:85) I imao je dobre razloge za to: trgovina i navigacija morima u indijskom se društvu smatrala vulgarnim zanimanjem i bilo je iznimno praktično da se tim poslovima bave stranci. Židovi su uz to imali iskustva s trgovinom te znali jezike stranaca s kojima se trgovina vodila (najčešće su to bili arapski, ali kasnije i europski trgovci). (Katz, 2000:24) Budući da se Kerala nije mogla osloniti niti na koju drugu djelatnost kako bi ostvarila bogatstvo zbog svojeg ograničenog i izoliranog položaja, rāđe su bili više nego zadovoljni priljevom trgovaca, jer su se na trgovinu jedino i mogli osloniti u ekonomskom smislu.

Daleko najvažniji dokument za ovaj susret rāđe sa židovima dvije su bakrene pločice (*shasanam*) koje je izdao mitski vladar Ćeraman Perumal židovskome poglavaru Josephu Rabannu, koji će kasnije i sam poprimiti legendarni status. Pločice sadrže ugravirani tekst na malajalamskom pismu i jeziku o 72 povlastice koje vladar poklanja židovima – pošteđe poreza i posebna dopuštenja koje je uživala samo aristokracija. (Mandelbaum, 1975:64) Među povlasticama su jahanje na slonu, lov na jelene, biti nošen u palankinu, korištenje suncobrana, najava dolaska pratnjom timpana, puhanje u trube, soba s lukom, dekorativne tkanine, oglašavanje vjenčanja trima udarcima u zoru i dr. (Walerstein, 1986:249) Mnoge od ovih povlastica bile su dopuštene samo pojedincima kraljevskog ili plemićkog statusa, što je mnoge autore dovelo do zaključka da je spomenuti *anćuvannam* unutar Cranganorea bio neovisno kraljevstvo s Josepom Rabbanom na čelu, dok drugi smatraju da se radi o gildama unutar grada (kršćanska je zajednica imala svoju četvrt i slična dopuštenja). (Walerstein, 1986:249) U svakom slučaju, povlastice koje su dozvoljene Rabbanu spominju se kao obilježja kraljevskog vladara u najpoznatijem epu tamilske književnosti iz 2. stoljeća, „*Ćilappatikāram*“ autora Ilaŋga Ađigala, i postoje kao drevni simboli plemićkog statusa kroz povijest kulture indijskog juga. Praksa da rāđa s poglavarima vjerskih zajednica uspostavi takav odnos česta je. Što se tiče same figure vladara Ćeramana Perumala, on je ličnost koju su pripadnici svake religije na području malabarske obale svojatali u nekom trenutku. Muslimani tvrde da se preobratio i umro na putu do Meke. Postoje priče da je on zapravo bio stariji brat

đainističkog autora Ilaṅga Aḍigala te da je bio buddhist, jedan od tri kralja koji su posjetili Isusa i sl. Ono što je vjerojatno jest da se ne radi o jednom vladaru dinastije Ćera, već o nizu vladara koje je narod pričama stopio u junaka i mitskog vladara koji personificira čitavu dinastiju. (Cottle Johnson, 1986:164) Zanimljivo je napomenuti da ga jedino židovi ne prisvajaju kao obraćenika. Prozelitizam religija utjecat će na kasnije uklapanje u indijsko društvo. Vladar je najvjerojatnije zapravo Bhāskara Ravi Varma, i ovo odobrenje označuje početak skladnog odnosa hinduističkih vladara sa židovskim zajednicama koji će se nastaviti sve do sredine 20. stoljeća.

3. Dolazak portugalskih kolonijalista

Ne postoji mnogo podataka o aktivnostima židova u Kodungalluru do dolaska prvih kolonijalista iz Portugala zbog ranije spomenutog paleža, no znamo da su se židovi primarno bavili trgovinom i raznim zanatima. Bili su trgovci začinama, trgovci na malo, službenici i poljoprivrednici. Njihova odanost prema rādama posebice dolazi do izražaja u bitkama budući da je broj židovskih vojnika bio dovoljan da rāđa odbija ratovati na Šabat, jer mu se dio vojske ne će boriti. (Katz, 2000:37) Malabarski židovi imali su i razvijene zanatske vještine, a posebice su bili vični brodogradnji, što je bilo od velikog interesa kraljevstvu koje počiva na preookeanskoj trgovini kao glavnom izvoru dohotka. (Mandelbaum, 1975:75) Osim Kodungallur, židovi su naseljavali Palur, Madai, Calicut, Muttam i druga obalna naselja (vidi sl.1). (Cottle Johnson, 1982:163)

Dolaskom Portugalaca židovima se, i njihovim sugrađanima, životni uvjeti uvelike mijenjaju. Od 1498. do 1663. godine Portugalci su držali kraljevstvo Goa i Kerala pod svojom vlašću. Rādina zaštita imala je ograničen doseg, a portugalski je religijski fanatizam bio na vrhuncu, tako da je ponovno došlo do progona i ugnjetavanja židova. Otvoreno prakticiranje judaizma i islama povlačilo je za sobom smrtnu kaznu. (Mandelbaum, 1975:76) Zbog prisilnog pokrštavanja koje su provodili portugalski misionari i raznih oblika diskriminacije svi su stanovnici bili nezadovoljni, a posebice vladajuća obitelj. U tom trenutku i Nizozemci razvijaju interes za trgovinu paprom, ali glavna područja za proizvodnju drže četiri vladara: kralj Travancorea, rāđa Cochina, Zamorin od Calicuta i kralj Kolathirija.³ Svi su vidjeli spas u tolerantnijim Nizozemcima, pa tako i jedan hrabar član kraljevske obitelji obližnjeg grada Cochina (današnji Kochi, udaljen oko 45 km) čak otvoreno poziva Nizozemce da im pomognu osloboditi se portugalskih kolonizatora. (Katz, 2000:48) Nizozemci su uistinu došli, ali nakon prvog pokušaja Portugalci su se obranili. Ljutito su se osvetili, iskalivši bijes upravo na židovskoj zajednici jer je uz rāđu pomogla u pokušaju svrgavanja. Opljačkali su i spalili židovsku četvrt, sinagogu i svitke Tore (koje su i nabavili zahvaljujući jednom portugalskom židovu), svu dokumentaciju i zapise. Posebno je velika šteta gubitak knjige *Sepher Ayashar* u koju su židovi bilježili svoju ranu povijest, kao i dvije srebrne trube kojima su Leviji označavali Šabat.⁴ Židovi su pobjegli u brda i obližnji Cochin 1524. godine, čekajući

³ Izvor preuzet s mrežne stranice
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/ProcAmAcadJRes/30/Cochin_in_Jewish_History*.html
(str.48.).

⁴ Priča o svađi između braće Levi i srebrnih truba seže 200 godina unazad, no destrukcija Shinglyja bez sumnje je presudila svim nadama da ikada budu pronađene. Za više detalja vidi: Koder, 1986:129.

eventualni pad Portugalaca. On se dogodio 1662. zahvaljujući zajedničkim snagama nizozemske i rāđine vojske sa židovskim vojnicima. (Chemama, 2002:86) Nije slučajnost da je tokom primanja službene predaje Portugalaca uz nizozemskog admirala stajao vođa židovske zajednice, kao savjetnik ili prevoditelj. (Mandelbaum, 1975:76) Tokom pljačke Shinglyja (srednjovjekovno ime židovskog *anćuvannama*) Joseph Azar, posljednji *kralj* loze Josepha Rabbana preplivao je put do Cochina sa suprugom na leđima, time označujući kraj autonomnog kraljevstva židova u, danas već mitskom, Cranganoreu.⁵ Ovoj masovnoj seobi u Cochin nisu pogodovali samo politički, već i klimatski čimbenici – poplava 1341. godine promijenila je oblik obale i otvorila Cochin kao glavnu luku, tako da su se trgovci sve više okupljali u njegovoj blizini. (Cottle Johnson, 1982:164) Tamo je vladala dinastija Perumpadappu Swarupam od 1405. godine, a mahārāđa Keśava Rāma Varmā (1565. – 1601.) dočekao je židove iz Cranganorea raširenih ruku. Godine 1562. dao im je zemlju za izgradnju sinagoge. Sinagoga je prozvana *sinagoga Paradesi* (Sinagoga stranaca) i dijeli zid same palače Mattancherry (u kojoj je sam rāđa živio s obitelji) - a izgrađena je 1567. godine. Mahārāđa se nadao kako će uz pomoć židova povratiti bogatstvo koje je izgubio u sukobima s Zamorinom od Calicuta koji ga je napadao sa sjevera. (Chemama, 2002:86) Sinagoga je očuvana do danas te je proglašena jednom od najljepših u svijetu, a njena je maketa uključena u Muzeju dijaspore u Tel Avivu. (Katz, 2000:40)

⁵ Prezime Josepha Azara podudara se s prezimenom posljednjeg vladara Himyara iz vladajuće dinastije Jemena, što je znak da su židovi održavali veze s obližnjim zajednicama, bilo trgovinske ili vjerske. (Katz, 2000:15)

4. Dolazak židova prognanih s Iberskog poluotoka

U međuvremenu, na drugom kraju svijeta na Iberskom poluotoku počeo je jedan od najvećih progona židova. Godine 1492. kraljica Izabela I. Kastiljska i Ferdinand II. Aragonski Granadskim ukazom službeno vrše progon svih židova. Bio je to događaj koji će dovesti do Španjolske inkvizicije. Židovi iz Španjolske bježe u Portugal, gdje ih za četiri godine, 5. prosinca 1496. kralj Manuel I. Portugalski uza sve muslimansko stanovništvo također progoni. Ti židovi u bijegu naseljavaju sjevernu Afriku, Osmansko carstvo i Egipat, a među ostalim jedan dio pristiže i na malabarsku obalu. Ne postoje točni podaci koliko ih je došlo i kada, no njihova se prisutnost počinje osjećati u raznim društvenim promjenama koje su nastupile preseljenjem židova u Cochin. Židovi s Iberskog poluotoka bili su svjetlije puti, govorili europske jezike i bili u stalnom doticaju sa susjednim židovskim zajednicama. Njihov oblik štovanja više se podudarao s europskim modelom, a zbog stalnog doticaja i komunikacije s autoritetima svjetskih zajednica imali su lakši pristup vjerskoj literaturi. Budući da među malabarskim židovima niti u jednom trenutku nije bilo rabina, svete knjige pružale su jedini vjerski autoritet i oslonac za poglavare koji su donosili odluke oko manjih sporova. Veće sporove riješavali su putem pisama. (Mandelbaum, 1975:62)

Takvo jedno pismo, poslano egipatskom rabinatu 1520. prvi nam je dokaz o društvenoj podjeli među židovima koja je zabilježena kao fenomen izoliran samo u indijskim zajednicama. (Gamliel, 2009:48) Jedinstven društveni sustav koji postoji u Indiji prožet je vjerskim značajkama i kompleksno se odražava na sve vjerske manjine koje nemaju sličnu strukturu. Abrahamske religije počivaju na temeljima egalitarizma, tj. jednakosti među vjernicima, a takve vrijednosti teško se uklapaju u hinduistički vjerski okvir koji u samoj srži ima četiri odvojene varne koje klasificiraju pojedinca ne samo po životnoj djelatnosti, već i po ulozi koju može igrati u religijskom životu. Društvena je mobilnost nemoguća u sustavu varni, i podrijetlo predaka više-manje određuje životne okolnosti pojedinca za čitav život. Štoviše, njegovi su potomci na isti način predodređeni za slične životne okolnosti. Ovo je sustav koji je potpuno stran židovima koji dolaze na malabarsku obalu. Srećom, židovi su uspjeli zadržati svoj identitet naglašavajući upravo sličnosti između svoje i religije domaćina. Kao prvo, pojam čistoće je u hinduizmu i u judaizmu jako naglašen, mada je kod hinduista to puno trajnije stanje. (Timberg, 1986:3) Ritualna se čistoća u svakodnevnom životu manifestira po ograničenjima u prehrani, kontaktu sa ženama tokom menstrualnog ciklusa i odnosu prema pokojnicima i smrti općenito. Obje religije drže pojam čistoće kao glavnu okosnicu strukture oko koje se gradi svakodnevna religijska praksa. Postoji i paralela

korištenja „svetog“ jezika u vjerskoj službi i književnosti – u hinduizmu sanskrta, a židovstvu hebrejskog. (Katz, 2000:72) Ograničenja vezana uz određene namirnice, napose meso, veliki su zajednički faktor. Židovska pravila oko *kašruta* uvjetovala su da žive u neposrednoj blizini drugih židova, a to im je, uz njihovu nevoljkost da pokušavaju preobratiti sugrađane, osiguralo status endogamne zajednice slične zasebnim *đātijima*. Usporedbe radi, kršćanske su se zajednice brzo širile, a zbog nedostatka prehrambenih zabrana mogli su živjeti gdje god im je bilo praktično. Također, misionarska narav njihove religije dodatno je poticala selidbu u gradove i sela u kojima još nema kršćana. Na taj su način osigurali više sljedbenika, no sami su se lišili specifičnog „kršćanskog“ identiteta koji su imali kao sirijski kršćani po dolasku, preuzimajući obilježja hinduističkih susjeda. (Mandelbaum, 1975:88)

5. Unutarnji život zajednice

Međutim, fenomen „židovskog apartheida“ vjerojatno je najzaslužniji za uključivanje židova u hinduističko društvo. (Katz, 2000:12) To je ujedno i jedini aspekt ove zajednici koji je u direktnoj opreci s halahičkim zakonom. Židovstvo ne podržava podjele među židovima na vrijednije i one manje vrijedne, i svakog ispravno obraćenog židova smatra potpuno ravnopravnim židovom. Novopridošli židovi iz europskih zemalja iskoristili su hinduistički okvir da se postave kao viši statusom od tamnoputih malabarskih židova, pozivajući se na svoje „čišće“ podrijetlo, svjetliju boju kože i „židovskiji“ način odjevanja (Mandelbaum, 1975:72) – smatrali su malabarske židove nižima jer su se iz njihove perspektive potpuno asimilirali u indijsko društvo, što se na prvi pogled tako i doimalo – malabarski su židovi bili drukčiji po fizičkim obilježjima, jezik koji su govorili bio je malajalamski, nisu bili u doticaju s europskim židovima, pa je tako i njihov oblik štovanja bio drukčiji i zastario u usporedbi sa novopridošlicama. Uz to, optužili su ih da su se miješali s domaćim, muslimanskim, kanaaitskim i robovskim stanovništvom. Ti novi židovi prozvani su „Paradesi“ (što na malajalamskom znači stranci) (Mandelbaum, 1975:72) ili „bijeli“, a židovi starosjedioci prozvani su „Malabari“ ili „crni“. (Mandelbaum, 1975:61) Židovi skupine Paradesi odbijali su ulaziti u brak s Malabarima, nisu jeli meso ako su oni izvršili košer klanje i nisu ih ubrajali u *minyán*. (Mandelbaum, 1975:77)

Kao primarni izvor za ovo razdoblje koristimo izvješće amsterdamske židovske zajednice koje je sastavio i objavio Mosseh Pereyra De Paiva. Naime, Portugalci su žestoko zabranjivali komunikaciju s europskim židovskim zajednicama i nakon nizozemskog preuzimanja amsterdamska židovska zajednica poslala je 1685. delegaciju četiri židova⁶ da provjeri stanje židovske zajednice u Cochinu. Rezultati su objavljeni u pamfletu u Amsterdamu 1687. godine na portugalskom jeziku (jer su ga sefardske zajednice u Amsterdamu još uvijek koristile) pod naslovom *"Notisias dos Judeos de Cochim, Mandadas pro Mosseh Pereyra de Paiva"*. (Koder, 1986:121) Članovi ekspedicije primljeni su velikom i toplom dobrodošlicom, a De Paiva sjedeći kako su svi zajedno plakali od sreće i recitali psalme. (Koder, 1986:122) Kategoriju bijelih De Paiva je spomenuo pri nabranjanju imena glava obitelji stavivši opasku *branco* (bijeli) (Gamliel, 2009:48) kod nekih obitelji, no on promjenu boje kože kod Malabarija objašnjava čimbenikom klimatskog pojasa, a ne

⁶ Osim De Paive, drugi su članovi ekspedicije bili Isaac Irgus, Isaac Moscat i Abraham Vort. (Izvor preuzet s mrežne stranice http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/ProcAmAcadJRes/30/Cochin_in_Jewish_History*.html)

miješanjem s domaćim stanovništvom. (Koder, 1986:125) Ropstvo je u Kerali postajalo do 1854. godine (Koder, 1986:137), a židovi su, posebice imućniji, imali svoje robove. Katkada bi se robovi preobratali na židovstvo kako bi olakšali suživot s gospodarima. Lako je moguće da su nakon dobivanja slobode ulazili u brak s potomcima bivših gospodara. Teorije o niskom podrijetlu Malabarija širile su se većinom zato što su se svi bogati i utjecajni novopridošlice iz Europe priključivali Paradesijima, a oni su i kontrolirali komunikaciju s drugim židovskim zajednicama i imali neposredniju vezu s mahārādom⁷. Putnici i istraživači također bi samo preuzeli objašnjenje za podjelu od Paradesija. K tomu, potomci plemenite loze iz Cranganorea bili su višeg statusa i tako su se Paradesiji vjenčavali s njima, a nakon nekoliko generacija polagali su pravo na bakrene pločice (sada u njihovom vlasništvu) i čitav narativ oko drevnog plemenitog podrijetla koje seže od Josepha Rabbana, o kojem će još kasnije biti riječi. (Jussay, 1982:157)

De Paiva je izvještavao i o religijskim praksama među židovima u Kerali. Nema velikih razlika u štovanju osim zanimljivosti da židovi u sinagogu ulaze bosu – što je vjerojatno preuzeto od muslimanskih i/ili hinduističkih susjeda.⁸ Koristili su kodeks Josepha Caroa od Safeda iz 1567. godine kao i većina židovskih zajednica svijeta. U trenu pisanja njegovog izvještaja svukupno postoji 460 Malabari obitelji, a Paradesiji nisu točno izbrojani (vjerojatno je oko 19 obitelji). (Mandelbaum, 1975:78) Literatura na hebrejskom koju su posjedovali bila je iz Venecije. Na kraju izvješća stoji upitnik od 46 pitanja sa šturim odgovorima; zanimljivo je zadnje u kojem priznaju da nisu imali nikakvo znanje o kršćanstvu prije dolaska Portugalaca u Indiju. (Koder, 1986:134)

Cochinski je mahārāda prepustio određenu količinu autonomije enklavi židova koja je živjela u gradu uspostavivši funkciju *mudaliar*; (Mandelbaum, 1975:76) u prijevodu ravnatelj ili poglavar. *Mudaliar* je služio kao vođa te u suradnji s drugim starješinama donosio odluke glede unutarnjih pitanja zajednice. Prije izvršenja braka ili obrezivanja morao se dobiti njegov pristanak, koji je zahtijevao dar muškog teleta. (Jussay, 1982:157) Imao je posebne povlastice i služio kao savjetnik mahārādi i tokom vladavine Nizozemaca. Nosio je poseban štap s obilježjima vlasti⁹ i držao funkciju koja je omogućavala određenu količinu autonomije čitavoj židovskoj zajednici. Njegov autoritet vrijedio je za obje grane židova, ali titula *mudaliara* prenosila se među bijelim Paradesi židovima, većinom među utjecajnim bogatim trgovcima.

⁷ Zanimljivo je napomenuti i da su se židovke družile s princezama u dvorištima kraljevske palače u sklopu koje je bila izgrađena sinagoga. (Cottle Johnson, 1982:168)

⁸ Iako stari *Coachinim*, cochinski židovi tvrde da je to pravilo uvedeno kako se nebi uništile skupocjene pločice. (Katz, 2000:42)

⁹ U literaturi „staff of office“. (Mandelbaum, 1975:76.)

Prvi *mudaliar* bio je Barukh Joseph Levi, a za njim njegov sin Joseph Levi koji je zaslužan za početak izgradnje Paradesi sinagoge uz Samuela Castiela, Davida Belilije i Ephraima Sala. (Chemama, 2002:86; Koder, 1986:139) Zatim je titula prešla na obitelj Samuela Castiela i njegove potomke. Titula je naposljetku ukinuta dolaskom engleskih kolonijalista 1795. godine. (Jussay, 1982:146)

Malabari ili „crni“ židovi bili su veoma ogorčeni glede odnosa Paradesija prema njima, a posebice jurisdikcijom koju je *mudaliar* imao nad njima. On je odlučivao o kaznama za zločine i prijestupe unutar zajednice, a oni su često preispitali njegove odluke na sudu. (Jussay, 1982:157) Otežavajući im je faktor i činjenica da Paradesi židovi djeluju kao posrednici između mahārāde i čitave židovske zajednice, što ih je ostavljalo potpuno nemoćnima i izostavljenima iz društvene ljestvice koja je Paradesijima bila glavno oruđe za stjecanje financijske dobiti. Oni su bili puno imućniji te mogli posuđivati novac, što im je, dakako, osiguralo određenu političku moć u krizama. Veza između Paradesija i rāde bila je čvršća jer su oni zahtjevali njegovu zaštitu. Bavili su se trgovinom koja je uključivala odnose sa strancima i imala svoja turbulentna razdoblja uspona i padova. Paradesiji su živjeli blisko vezani uz rādu, doslovno i figurativno. U ulici koja i danas stoji u Kochiju pod imenom „Jew Town“ ili „Židovska četvrt“, na početku ulice uz samu sinagogu živjeli su samo Paradesi, a na kraju ulice Malabari. (Mandelbaum, 1975:61) Malabari su bili brojniji i naseljavali su i okolna mjesta oko Cochina, tako da nisu bili pod direktnom zaštitom cochinskog rāde već i pod njegovim ili neovisnim feudalnim plemićima. (Cottle Johnson, 1982:171) Njihova zanatska zanimanja nisu imala takvu ogromnu vrijednost za rādu kao što je trgovina Paradesija, tako da su bili manje ranjivi. Također, Paradesiji su znali španjolski jezik, tako da su ih isusovci često optuživali da žele obratiti novopridošle *marranose* iz Španjolske,¹⁰ što ih je za vrijeme portugalske vladavine čvrsto vezalo uz rādu jer ih je morao štiti. Malabari su dulje živjeli među svojim hinduističkim i muslimanskim susjedima, uklopljeni u kozmopolitsko društvo Kerale čvrstim odnosima sa sugrađanima koji sežu barem pet stotina godina dulje od Paradesija. Nije nimalo čudno što su bili razjareni nepravednim položajem naspram Paradesija, posebice nakon javne osude iz *response*¹¹ rabina Davida ibn Abi Zimre i njegovog učenika rabina Jakoba Castra koji tvrde da svi koji oslobođene robove ili njihove potomke ne

¹⁰ *Marano* je bio naziv za nove kršćane pokrštene u masovnim prisilnim pokrštavanjima u Španjolskoj i Portugalu krajem 14.st. Značenje dolazi od portugalske riječi za svinju zbog vjerske zabrane židovima da jedu svinjetinu. (Izvor preuzet s mrežne stranice <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/10388-marano>.)

¹¹ Responsa (latinski: odgovori) – iz cijele židovske dijaspor obraćali su se babilonskim gaonima filozofskim i halahičkim pitanjima sa svih područja židovskog prava, a gaoni su odgovarali pismima koja su slali u dijasporu. Njihovi odgovori temelj su književnosti responsa (...). (Da-Don, 2009: 524)

tretiraju kao punopravne židove zaslužuju *herem* ili ekskomunikaciju. (Mandelbaum, 1975:69) To potvrđuje prijestupe Paradesija na nekoliko razina. Malabari se ne slažu s teorijom da su proizašli od oslobođenih robova, no da i jesu, i dalje bi trebali imati ista prava kao i Paradesi. Budući da ova *responsa* pruža odgovor na pitanje njihove ravnopravnosti već 1520. godine, a amsterdamska delegacija nije niti posjetila Malabari židove, jasno je da je ovaj problem neravnopravnosti između dvije jednako pobožne grane židova bio konstanta u keralskoj zajednici.

Naravno, postavlja se pitanje zašto su Malabari uopće osjećali potrebu da ih Paradesi prihvate. Na posljertku, bili su u većini, imali pristojne životne uvjete i vlastite posjede i sinagoge – uz iznimku autoriteta *mudaliara*, koji su uzroci njihovog stalnog nezadovoljstva statusom koji im ionako pripisuje privilegirana manjina novopridošlih stranaca? Uz par iznimaka, (Chemama, 2002:88) većina se autora slaže da su mješanjem s drevnim obiteljskim lozama iz Cranganorea Paradesi postigli ono što se u jidišu naziva *yichus* ili obiteljski status (Katz, 2000:62) – vrsta statusa „židovstva“ koji je urođen i ne može se steći kasnije u životu, a određuje mnogo aspekata u životu pojedinca, napose odabir odgovarajućeg partnera. U ovoj se situaciji taj „obiteljski“ status pretvorio u sam židovski status, budući da je diskriminirajući narativ rodio ideje o „čistim“ i „nečistim“ obiteljima i židovima. Kako su hinduističke ideje čistog podrijetla utjecale na njega, starosjedioci su preuzeli ulogu potlačenih, a novopridošlice povlaštenih. Također, figura Josepha Rabanna među Paradesi židovima izjednačena je s ulogom *mudaliara*, a uloga Čeramana Perumala svakog rāde koji židovima pruži zaštitu. Odnos zaštitnik – savjetnik provlači se tokom čitavog trajanja židovske zajednice na tlu Kerale i osvjedočen je u mnogim narodnim pjesmama, a posebice u ritualu vjenčanja Paradesija (gdje se Joseph Rabban štjuje kao princ i savršen suprug kojem bi kao idealu trebao stremiti svaki mladoženja i kojeg bi trebala tražiti svaka mlada¹²). Zbog nedostatka drugih izvora izgubljenih u portugalskom razaranju Shinglyja, židovi Cochina čuvaju bakrene pločice kao jedini preostali fizički dokaz i njihovu poveznicu s mitskim Cranganoreom. Činjenica da su pločice u vlasništvu Paradesija i izložene u njihovoj sinagogi bolna je točka Malabarija. Pretpostavlja se da su ih Paradesi dobili kao obiteljsko nasljeđe nakon nekoliko generacija mješanja s aristokratskim obiteljima Cranganorea, (Jussay, 1982:157) no ima i nekoliko autora koji tvrde da su prave pločice izgubljene, a ove koje Paradesi izlažu kopije. (Koder, 1986:141) Pa ipak, radilo se o kopijama ili ne, bakrene su pločice bile veliko blago. Iako su Paradesi upravo njima dokazivali svoju svetu lozu koja potječe od samog Josepha

¹² (Katz, 2000:35); (Chemama, 2002:96)

Rabbana, Malabarima Rabban nije igrao značajnu ulogu u vjerskom i kulturnom životu. Dapače, istraživanja Marcije Walerstein u Izraelu 1980-ih godina pokazuju da većina kazivača koji su pripadali zajednicama Malabari ne zna ni za njegovo ime, (Cottle Johnson, 1982:167) dok se u svadbenim običajima zajednice Paradesi još i tada zadržavaju njegova obilježja kod mladoženja. Stoga je opravdano zaključiti kako su Paradesi djelovali u skladu s praksom hinduističkog *đātija* – odvajaju se od „crnih“ židova i pozivajući se na svoje plemenito podrijetlo koje seže od dalekog mitskog pretka, učvršćenog legendama koje šire pjesmama i obredima. Tako su se uklopili u postojeću hinduističku društvenu hijerarhiju imitirajući je. (Katz, 2000:10) S druge strane, opravdavajući svoje postupke miješanim, robovskim, muslimanskim i kanaanitskim podrijetlom Malabarija (Mandelbaum, 1975:77) bili su u direktnoj opreci s halahičkim zakonima židovske vjere koji ne priznaju takve razlike. S druge su strane Malabari odbijali segregaciju i zahtjevali jednakost, djelujući po židovskom zakonu, no protiv hinduističkog društvenog modela. O razlikama izvještava i Ezekiel Rahabi (1694.-1771.), glavni trgovac za Nizozemce u Cochinu. On u pismu iz 1768. godine navodi 40 obitelji Paradesi, i 520 obitelji Malabari židova, a razlike koje navodi su: odjevanje (Malabari se odijevaju slično domaćem stanovništvu), ne poštuju micve o nošenju *tefillina*¹³ i nemaju *mezuze*¹⁴. (Mandelbaum, 1975:80) Poseban je slučaj micva *pidyon ha-ben*¹⁵, koju zbog nedostatka *kohena* Malabari nisu mogli izvršavati. No kada bi u posjet došao koji *kohen*, izveo bi micvu – što je često dovodilo do toga da se micva vrši na dvadestogodišnjim momcima umjesto novorođenčadi od trideset dana starosti. (Mandelbaum, 1975:81)

Unutar svake od ovih dviju skupina postoji još podjela. Nakon 15. stoljeća pojavljuju se podskupine koje je teško identificirati. Ne postoje dva autora koja su jednako protumačila ove podskupine ili ih sve nazvala istim imenima, pa su ovdje navedena ona koja se većinom preklapaju. Glavni kriterij po kojima se podskupine razlikuju je čistoća podrijetla. Zajednica Paradesi odvajala se od potomaka obraćenika i oslobođenih robova koje su zvali *meshuchrarim* (katkad transliterirano *meshuhararim* (Chemama, 2002:88)) — što na hebrejskom jeziku znači „oslobođeni robovi“. (Weil, 1982b:178) Nisu ih tretirali na jednak način kao i pripadnike zajednice Malabarija jer ovi židovi nisu imali svoje sinagoge.

¹³ Tefilin – molitveno remenje; dvije kockaste kutijice od kože košer životinje, koje sadrže četiri paraše iz Tore napisane na pergameni, te kožnate vrpce za pričvršćivanje; u skladu sa zapovijedi iz Tore svaki muškarac, nakon napunjene trinaeste godine, svakodnevno (osim na šabat i blagdane) pri jutarnjoj molitvi mora vezivati tefilin na lijevu ruku (tefilin šel jad) i na glavu (tefilin šel roš). (Da-Don, K. Židovstvo, 2003.)

¹⁴ Mezuzza – dovratnik; svitak pergamene s ispisana dva odsječka iz Tore, pričvršćen prema propisu iz Tore na dovratnike vrata židovskih prostora u kojima se boravi. (Da-Don, K. Židovstvo, 2003.)

¹⁵ Pidjon haben – otkup prvorođenca; micva iz Tore da se otkupi sina koji je prvorođen svojoj majci; tridesetoga dana od rođenja otac daje kohenu pet šekela srebra u zamjenu za ostanak sina kod njega, umjesto da kao kohen služi Bogu u Hramu. (Da-Don, K. Židovstvo, 2003.)

Dopuštali su im da prisustvuju službi u njihovoj sinagogi, no nisu smjeli ulaziti unutra već stajati ili sjediti u predsoblju. Katz njihov status opisuje ovako:

Podskupini meshuchrarim unutar zajednice Paradesija nije bilo dozvoljeno stupati u brak s bijelom skupinom i nisu ih smatrali obredno jednakima sebi. Nisu smjeli pjevati određene liturgijske hvalospjeve, recitirati molitve ni čitati iz Tore, pokapati svoje mrtve u lijesu ili uopće na groblju zajednice Paradesija.¹⁶

Židovi zajednice Malabari međusobno su se razlikovali kao *myukhasim* ili *meyuhasim* (na hebrejskom „oni koji imaju ugledno podrijetlo“) i *ne-myukhasim* ili *ha'eynam meyuhasim*. (Gamliel, 2009:48) Budući da nema odgovarajućih prijevoda ni paralelnih termina na malajalamskom jeziku, neki su autori uvjereni da su ove podjele izveli stručnjaci koji su se tim zajednicama bavili mnogo kasnije, i izvan izvornog konteksta. Činjenica je da su se ovakve podjele razvile i unutar kršćanske i muslimanske zajednice u Kerali, pa i u drugim zajednicama u Indiji (poput zajednice *Bene Israel* u Kolkati). Ove kompleksne podjele katkada su provođene samo zbog nasljednog prava. Naime, pripadnost sinagogi povlači pravo na udjele prihoda koje ta sinagoga ima u svojem vlasništvu. (Chemama, 2002:88) Tako da je lako moguće da su zabrane mješovitih brakova nastupile kako bi se lakše odredilo nasljedno pravo, ali su s vremenom produbile jaz između podskupina unutar zajednice.

¹⁶ Katz, 2000:66 (vlastiti prijevod)

6. Društveni i kulturni život Kerale

Samo društvo Kerale podjeljeno je na *ambalakkār* („ljudi hrama“) i *pallikkār* („ljudi monoteističkih svetišta“). (Gamliel, 2009:47) Muslimanske i kršćanske zajednice imale su slične društvene stratifikacije kao i židovska (muslimani su se podjelili na čak pet odvojenih *đātija* ili *mappilla*). (Mandelbaum, 1975:99) Veća koncentracija kršćana bila je na jugu, a muslimana na sjeveru — vjerojatno zbog blizine Zamorina od Calicuta koji je okupljao veći dio muslimanskog stanovništva. Sve su zajednice međusobno utjecale jedna na drugu. Na primjer, termin *mudaliar* u islamu se koristi kao titula učitelja islamskog zakona, a židovi su ga preuzeli kao titulu svog poglavara. Riječ za oca („*vava*“ od sirijskog „*bava*“ (Jussay, 1982:158)) u židovskim malajalamskim pjesmama preuzeta je iz kršćanskih pjesama, koje, s druge strane, imaju iste melodije i ritmove kao i židovske i hinduističke. (Chemama, 2002:97) Vladajuća vojnička kasta po imenu *Nair* (ili *Nayar*) bila je glavna domaća zajednica s kojom su židovi Paradesiji imali kontakta. To je većinom bilo zbog rada u bliskim sektorima zanimanja kao zemljoposjednici i službenici, (Chemama, 2002:92) no i zbog njihovog „simbiotskog“ odnosa:

Židovi su uživali u gostoprimstvu i zaštiti mahārāda (...). Zauzvrat, oni su opskrbili mahārāde ne samo svojim najboljim vojnicima, nego i poveznicama sa svijetom van granica Kerale. Budući da su pripadali narodu koji je naseljavao i druge dijelove svijeta i imali globalne trgovačke interese, židovi su koristili svoje vještine trgovaca, prevoditelja i diplomata u službi mahārāda.¹⁷

Ranije spomenuto prijateljstvo između židovki i nairskih princeza i plemkinja koje su zajedno provodile dane također je igralo ulogu u ovom odnosu. Naime, i De Paiva je spomenuo kako nije uspio vidjeti ženske članove zajednice – tek dvije djevojčice i to s velikim teškoćama. (Mandelbaum, 1975:78) Do tog povlačenja u ženske odaje vjerojatno je došlo zbog životnih navika tokom prebivanja u islamskim zemljama. Zbog tih su navika, s druge strane, mogle provoditi vrijeme s prijateljicama iz nairske kaste budući da je Židovska četvrt pripojena palači. Najveća posebnost nairskog društva zasigurno je sustav nasljeđivanja

¹⁷ Katz, 2000:66 (vlastiti prijevod)

po majčinoj liniji (*marumakkatayam*) (Chemama, 2002:92) koje se poklapa sa sustavom nasljeđivanja židovstva. Sve su žene nairske kaste bile pismene, obrazovane i imale pravo na relativnu neovisnost i društveni prestiž. (Chemama, 2002:92) U određenim okolnostima mogle su i same odabirati partnere i uživati u visokom stupnju seksualne slobode, a katkada i poliandrije.¹⁸ Ti su se društveni obrasci prenosili na židovske i muslimanske žene tako da su i one imale visok stupanj obrazovanja — žene i djevojke židovskih zajednica znale su čitati i pisati i hebrejski i malajalamski.

U prvom su tisućljeću glavni utjecaj na keralsko društvo vršili buddhizam i đainizam, sve do brahmanističkog preporoda u 11. stoljeću. (Gamliel, 2009:47) On je praktički uništio sve buddhističke i đainističke zajednice u Kerali i nametnuo strogu društvenu podjelu. Muslimanska, kršćanska i židovska zajednica vjerojatno su se očuvale zbog brahmanizmu slične strukture. Sastajanje kongregacije nekoliko puta dnevno radi molitve (u opreci s individualnijim vjerskim pristupom buddhističkih i đainističkih zajednica) vjerojatno je pomogla očuvati zajednice. (Mandelbaum, 1975:70) K tome, brahmanistička struktura nije podnosila društvenu mobilnost, a abrahamske su se zajednice do tada već prilagodile takvom društvenom okviru. No, najveći je utjecaj na keralsko društvo i kulturu, a najviše jezik, izvršio pokret *bhakti*. Ime mu je izvedeno od sanskrtskog korijena *bhaj* koji znači dijeliti, a pojavio se u 8. stoljeću na indijskom jugu, točnije u kraljevstvu Tamilakam koje se sastojalo od današnjih država Tamil Nadu, Kerale i područja Andra Pradeša i Karnatake. Pokret *bhakti* činili su pjesnici, sveci i mistici koji su se okupljali oko hramova i izražavali svoju ekstatičnu ljubav prema božanstvima pjesmama, hvalospjevima, predstavama, raspravama i glazbom. Umjetnost je postala novi medij štovanja božanstva, a umjetnik pojedinac koji vrši svetu službu stremeći oslobođenju (*mokša*). Nakon što je postupno izbljedio, u 14. se i 15. stoljeću vratio i proširio čitavom Indijom. Njegov preporod poklopio se s dolaskom židova prognanih s Iberskog poluotoka. Situacija društvenog i kulturnog života Kerale koju su ti židovi zatekli bila je izuzetno povoljna za novopridošle strance koji ne govore domaće jezike. *Bhakti* kult naglašavao je upravo važnost upotrebe lokalnih jezika koji su razumljivi svima bez obzira na pripadnost određenom društvenom sloju i bio je otvoren za sve koji su bili voljni sudjelovati u njem. Takva atmosfera izuzetno je pogodovala novopridošlim zajednicama koje su došle iz zemalja u kojima su bili tlačeni, izopćeni i, na poslijetku, prognani. Pogodovala je i razvitku posebne hibridne kulture i jezika koji je njegovala ova zajednica.

¹⁸ Izvor preuzet s mrežne stranice <http://www.kerala.cc/keralahistory/index14.htm> .

Unutar pokreta *bhakti* mnogo je pojedinaca bilo obožavano i uzdignuto na poziciju sveca, no u kočinskim zajednicama nitko nije štovan kao mistik Nehemya Motta. (Katz, 2000:52) Malo je poznato o ovom pjesniku 16. i 17. stoljeća — postoje nesuglasice i oko samog mu imena. Naamia Muta jedna je varijanta njegovog imena, gdje *muta* označava titlu starca ili mudre, poštovane osobe na malajalamskom jeziku. Nažalost, ne postoje nikakvi pisani tragovi ni antologije njegovog pjesništva, tako da je teško rekonstruirati ikakvu sliku o njemu, što je, kad se uzme u obzir broj židova, muslimana, hinduista i kršćana koji su ga štovali, veoma neobično. Prvi spomen njegovog imena bio je u Židovskoj enciklopediji iz 1907. godine gdje je naveden kao lažni mesija. Njegove pjesme su objavljene u izdanju *Shingli Machazora*¹⁹ iz 1757. godine, no u izdanju 1769. iz nepoznatih su razloga uklonjene. Priče o njegovom podrijetlu šarolike su — po nekima je došao iz Jemena, Turske, Iraka, Maroka i Babilonije, a česta je i teorija da je došao iz Poljske. (Katz, 2000:52) Danas ga se smatra najpoznatijim kabalistom južne Indije, a njegova je grobnica mjesto okupljanja mnogih kršćana, muslimana i hinduista koji traže utjehu. Židovi zajednice Malabari i dalje obilježavaju njegovu smrt na prvi dan Hanuke i oni skrbe za grobnicu, iako ga i židovi zajednice Paradesi poštuju kao značajnu figuru.

¹⁹ „*Shingly Machazor*“ ime je molitvenika koji je židovska zajednica dala tiskati u Amsterdamu kako bi zapisala i očuvala svoje specifične običaje. Prvo izdanje bilo je 1757., a drugo 1769. godine. (Katz, 2000:49)

7. Judeomalajalamski jezik

Jezik kojim je stanovništvo Kerale pričalo do 9. stoljeća bio je zapadni dijalekt tamilskog. Od 9. do 10. stoljeća razvijao se u zasebni jezik koji se do 13. stoljeća potpuno odvojio u malajalamski. (Chemama, 2002:98) Važno je napomenuti kako su prvi govornici malajalamskog jezika osim lokalnog stanovništva bili upravo muslimani, kršćani i židovi koji su naseljavali Kerala, tako da je njihov utjecaj bio od presudne važnosti u oblikovanju novog jezika. Do nedavno moglo se samo nagađati o postojanju posebne židovske varijante jezika, no profesor Scaria Zacharia s Malajalamskog Sveučilišta u Kerali prvi je počeo pisati o njemu 2003. godine, oslanjajući se na narodne pjesme kao pisani trag. Njegov rad potaknuo je druge znanstvenike (Ophira Gamliel, Barbara Cottle Johnson) na istraživanje judeomalajalamskog kao dijalekta i/ili jezika.

Judeomalajalamskim jezikom danas nazivamo posebnu vrstu malajalamskog kojim su pričali židovi Kerale, a katkad se naziva i *malabarski jidiš*. (Jussay, 1982:157) Mješavina je malajalamskog s utjecajima tamilskog, hebrejskog, arapskog, nizozemskog, španjolskog i portugalskog jezika. Pismeno je dokumentiran tek od 19. stoljeća i to na malajalamskom pismu, za razliku od sličnih hibridnih židovskih jezika poput jidiša i ladina, koji su pisani hebrejskim. Pisani izvori su 29 rukom ispisanih bilježnica koje sadržavaju narodne pjesme keralskih židovskih zajednica. Bilježnice su skupili Shirley Isenberg, Barbara Cottle Johnson i P. M. Jussay, a identificirano je oko 800 pjesama. U njih su žene bilježile narodne pjesme koje su se izvodile za vrijeme vjenčanja i svadbenih proslava keralske zajednice (koje su, po uzoru na svadbene proslave brahmanističkog hinduizma, trajale i do dva tjedna), te drugih blagdana. Autorstvo većine pjesama nemoguće je odrediti jer nedostaje potpis, a neke pjesme dijele melodijske linije, temu ili stihove s pjesmama kršćanskih i muslimanskih zajednica. Mnoge su melodijske linije preuzete i iz popularnih keralskih hinduističkih pjesama. (Chemama, 2002:93) Po stilu i jezičnim oblicima dade se zaključiti kako su pjesme skladane u različitim vremenskim periodima, no prije zapisivanja prenosile su se usmeno od bar 15. stoljeća. (Gamliel, 2013a:137) One s mnogo tamilskih riječi i izraza vjerojatno su skladane prije 13. stoljeća, prije odvajanja tamilskog od malajalamskog. Pjesme se najčešće dijele po temama na povijesne, biblijske, molitvene, svadbene i miješane. (Gamliel, 2016:508) Povijesne pjesme opisuju gradnju lokalnih sinagoga i dobrotive vladare koji su to omogućili. Biblijske opisuju i prepričavaju biblijske priče s ubačenim elementima lokalne kulture. Vjerske pjesme služe kao himni Bogu, a postoje i cionističke pjesme koje govore o

obećanoj zemlji i žudnji za povratkom kući. (Chemama, 2002:95) Ostale pjesme najčešće vuku porijeklo iz lokalnih narodnih priča i imaju moralnu pouku na kraju.

Pjesme su izvodile samo žene za vrijeme, prije i poslije vjenčanja, za obreda imenovanja novorođenčadi, obreda obrezivanja, bar micve, te blagdana Pesaha, Purima, Sukkota i Simhat Tora. (Chemama, 2002:93) No kasnija istraživanja u Izraelu pokazala su da se i muškarci sjećaju riječi pjesama i melodija, i mogli su nadopuniti žene kada bi ih zaboravile, iako ih sami nisu nikada izvodili. Katkada su se izvodile uz plesnu koreografiju ili uz pljeskanje — postoji snimka jedne takve izvedbe za blagdan Hanuke, koji veoma slični plesu *kaikuttikali* koje su izvodile hinduistice za vrijeme vjerskih festivala u Kerali. (Chemama, 2002:93) Pjesme su se izvodile bez glazbene pratnje, a ritmovima podsjećaju na keralske pjesme za veslanje *vanćipattu*. (Chemama, 2002:97)

Po Gamliel (2016:505-506) faze judeomalajalamskog mogu se podijeliti na početnu, fazu stapanja, te faze starog, modernog i kasnog jezika. Početna faza traje od prvih dokaza o židovima na području malabarske obale (bakrene pločice iz 10. stoljeća) do spomena zajednice u dnevniku putnika Benjamina od Tudele iz 12. stoljeća. Iako nema dokaza o posebnom židovskom dijalektu, iz njegovog i Majmonidesovih²⁰ zapisa znamo da se hebrejski koristio i bio u prvom doticaju s malajalamskim. U fazi stapanja (14. i 15. stoljeće) u malajalamskom se arhaični dativni morfem *-ikkə* pretvorio u *-ə*, koji judeomalajalamski i dalje čuva. Iako je ta promjena korisna za datiranje oblika, u ovoj fazi još nema dokaza o književnosti, a hebrejske su se riječi koristile samo u kontekstu imena biblijskih likova. U 16. i 17. stoljeću nastupa faza starog judeomalajalamskog koju započinje *responsa* poslana egipatskom rabinatu 1520. godine. U ovom periodu nastaju prvi doslovni prijevodi hebrejskih svetih tekstova, što je evidentno po prisutnim glagolskim sufiksima koji se gube početkom 18. stoljeća. Faza modernog judeomalajalamskog traje od sredine 18. do sredine 20. stoljeća, a sadrži tiskane antologije liturgije i doslovnih prijevoda s hebrejskog, adaptacije hebrejskih pjesama na malajalamski i najraniji rukopis iz 1876., bilježnicu koja sadrži svadbene pjesme. Posljednja faza kasnog jezika traje od 1950. do danas i svjedoči nestanku jezika zbog masovne migracije židova u državu Izrael (i manji dio u Sjedinjene Američke Države). Najmlađi govornici jezika trenutno su u 50-im godinama. Mlađe generacije kočinskih židova koriste se modernim hebrejskim jezikom.

²⁰ Moše ben Majmon, rabi, skraćeno: Rambam, poznat i kao Majmonid (Cordoba, 1138.-Egipat, 1204.) – Najveći halahički učenjak, kodifikator i filozof od talmudskih vremena. Mnoge zajednice su ga uzele kao halahički autoritet, a najpoznatija među njima je jemenska zajednica. (Da-Don, 2003:716)

Posljednji govornici jezika nisu ga očuvali u razgovornom obliku već kroz idiome, šale, poslovice, žargon, pjesme, zagonetke i slične jednostavne oblike. Današnja istraživanja u Izraelu pokušavaju rekonstruirati jezik „iskopavanjem“ kolektivnog sjećanja, a zanimljivo je da su se govornici žanrovski podjelili — neki su posebno dobro zapamtili poslovice, neki pjesme i uspavanke, neki narodne priče. Kazivači nadopunjuju jedni druge i zajedno se prisjećaju. Zanimljive su i pučke etimologije. Primjerice, kazivač Yosi Oren objašnjava etimologiju svojeg rodnog mjesta Ćennamangalama kao kombinaciju riječi: *ćanñū* (školjka), *vanñū* (mujezin), *kōmbū* (rog) i *mañi* (zvono). Ove riječi označuju prepoznatljive zvukove četiriju religija u Kerali: u školjku se puše pred hinduističkim hramom, mujezin zove na molitvu u džamiju, šofar se za vrijeme blagdana čuje iz sinagoge, a zvona označuju vrijeme službe u kršćanskim crkvama. (Gamliel, 2009:52)

Najranije snimke pjesama snimile su u 1970-ima Shirley Isenberg i Barabara Johnson, a danas se čuvaju u arhivima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Jeruzalemu. Tamo se također čuvaju fotokopije bilježnica i snimci na mikrofilmu. 1995., 2001. i 2002. godine E. Seroussi, B. Johnson i M. Chemama organizirali su skupštine na kojima su dokumentirali i arhivirali građu uz pomoć članova bivše kočinske zajednice. 2004. godine izdan je i album „*Oh, lovely parrot!*“ Centra za istraživanje židovske glazbe na Hebrejskom Sveučilištu u Jeruzalemu koji sadrži snimke izvedbi 42 pjesme koje su otpjevale izvorne govornice.²¹

²¹ Izvor s mrežnih stranica Centra za istraživanje židovske glazbe Sveučilista u Jeruzalemu. (<http://www.jewish-music.huji.ac.il/content/oh-lovely-parrot-jewish-womens-songs-kerala>)

8. Kraj židovske zajednice u Kochiju

1797. teritorij Kochija i Travancorea određen je kao autonomna prinčevska jedinica nad kojom vlast i dalje drži mahārāḍa, no pod britanskim upraviteljem ili *dewanom*. (Katz, 2000:55) U sličnim su okolnostima bili Kašmir i Raḍputana (današnji Raḍasthan). Britanska vlast donijela je mnoge promjene. Židovi su i dalje bili pod zaštitom mahārāḍe i bavili se istim djelatnostima kao i prije, no okolnosti su se polako počele mijenjati za židove u zajednici Paradesi. Zbog agresivnijih trgovaca iz drugih djelova Indije njihov je status visokih trgovaca padao. Britanci ih nisu imali razloga favorizirati jer ionako nisu govorili engleski jezik. Također, budući da nisu imali izravnu vlast nad Kochijem, odabrali su Calicut kao glavnu trgovačku luku na zapadu. Kasnije se, ironično uz pomoć bagdaskih židova iz obitelji Sassoon, Mumbai izborio za tu titulu daleko nadmašivši sve ostale obalne gradove. Putnik i rabin David D'Beth Hillel u svojem putopisu objavljenom u Madrasu 1832. godine opisuje svoj četveromjesečni bravak s kočinskim židovima. (Mandelbaum, 1975:84) Prenosi kako su židovi zajednice Paradesi spali na prodaju obiteljskog nasljeđa kako bi preživjeli jer odbijaju raditi druge poslove osim trgovine. I dalje zadržavaju svoje posjede na koje plaćaju snižene poreze i provode dane u međusobnim posjetima. Procijenjuje da 1828.-29. godine postoji 200 obitelji. Za židove zajednice Malabari situacija nije bila mnogo drukčija nego prije jer su se i dalje bavili zanatskim zanimanjima. Nisu imali plantaže ni velike posjede, niti se bavili poljoprivredom. Njima zanemarivanje britanskih vlasti nije utjecalo na osobni dohodak u mjeri u kojoj je utjecao na drugu granu židova.

Početak 20. stoljeća došlo je do još većih promjena unutar samog židovstva. Cionizam, nacionalni pokret s ciljem osnivanja židovske države, širio se židovskim zajednicama svijeta. Ostrašćenost zajednica u Kerali vidljiva je po novonastalim cionističkim pjesmama na judeomalajalamskom jeziku — opisujući obećanu zemlju i čežnju za domom pjesme su rasplamsale nacionalnu svijest u obje zajednice. Godine 1901. Naphtali Eliahu Rahabi uspostavlja izravnu vezu s utemeljiteljem pokreta, Theodoreom Herzlom. U pismu obećava punu podršku cionističkom pokretu od strane indijskih zajednica uz novčani prilog koji su skupili članovi zajednice. (Chemama, 2001:95) Uz buđenje nacionalne svijesti u Indiji kao odgovor na britansku vladavinu i implementiranja razina „indijskosti“ (Timberg, 1986:9), promjene su bile neminovne. Indijsku neovisnost 1947. godine židovi su dočekali proslavama i blagoslovima. Status koji su u Kerali držali bio je neusporedivo bolji od statusa koji će imati unutar republike od 350 milijuna ljudi, što ih je ponukalo da se međusobno udruže, ako ni zbog čeg drugog, zbog demografije. Osnivanje države Izrael u stopu je slijedilo indijsku

neovisnost. 1948. godine dogodio se prvi val onoga što će u budućnosti biti masovna emigracija indijskih židova u Izrael. Kočinski mahārāḍa 24. je ožujka 1949. održao svoj oproštajni govor, čestitajući sugrađanima na novostečenoj neovisnosti i zaželjevši im sreću. Time je skončan dug odnos keralskih mahārāḍa sa židovima, a stariji članovi zajednice taj govor pamte s velikom ljubavlju. (Katz, 2000:15) Na vrhuncu, prije 1948. godine u Indiji je živjelo 23 000 židova, a do 1981. ostalo ih jedva 5000. (Weil, 1982b:179)

Trenutak koji je proslavio i zaključio dugu tradiciju židova u Kerali i Kochiju bila je velika proslava 400. obljetnice sinagoge *Paradesi* 15. prosinca 1968. godine na kojoj je prisustvovala i premijerka Indira Gandhi. Svečanim govorom pozdravila je i istaknula važnost židovske zajednice u Indiji, te joj poželjela *mazal tov* u novoj domovini. U čast tom događaju izdana je i komemorativna poštanska marka, a festivalske svečanosti uključivale su keralske plesove, glazbu i teatar. Na ulicama su odzvanjali ritmovi tradicionalnih bubnjeva, otvorena je izložba židovskih antikviteta, a posuđen je i slon okićen zlatnom abajlijom iz hinduističkog hrama. (Katz, 2000:58) Čitava proslava označila je kraj dugog i skladnog suživota židovske manjine u Indiji.

Prijelaz židova na način života u Izraelu bio je izrazito težak. Dobili su status *ade* ili etničke manjine i po dolasku stavljeni u *mošave*²². Život u mošavima bio je težak jer mu je okosnica bila poljoprivreda s kojom se niti jedna grana židova nije prije susrela. Zemlja koju su dobili bila je neplodna i pod stalnom prijetnjom pljačkaških napada s druge strane granice. Struktura dana nije se više gradila oko štovanja i obreda u sinagogi, već je zahtijevala težak život poljoprivrednika – rana ustajanja, težak fizički rad, briga o životinjama i usjevima teško su padala obiteljima koje su generacijama poslovale trgovinom i zanatstvom. (Mandelbaum, 1975:104) Zanimljivo je napomenuti kako su društvene razlike između židova zajednice *Paradesi* i Malabari praktički nestale emigracijom u Izrael.

Mješoviti brakovi postali su uobičajeni. Članovi zajednice nastoje očuvati bogatu tradiciju svadbenih običaja, no neki su izgubljeni zbog nepraktičnosti (poput sveukupnog trajanja svadbenih svečanosti do dva tjedna), a neki zbog zaboravljene simbolike (poput obilježja Josepha Rabbana na mladoženji). Preostao je zanimljiv običaj nazivanja mladoženje i mlade posebnim imenima *manamarlen* i *manamati*. (Walerstein, 1982:261) Kao što kralj i kraljica imaju svoje titule i nije ih prilično nazivati vlastitim imenima, tako je i u ovom slučaju s novopečenim supružnicima. Zadatak *šošbina* je da ulovi goste koji bi, katkad od

²² Mošav je oblik naselja u Izraelu u kojima se proizvodi na kooperativnoj osnovi, gdje su očuvani privatno vlasništvo i inokosne obitelji. (Izvor preuzet s mrežne stranice <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31383> .)

milja, par nazvali pravim imenima i naplati im kaznu koja može biti novčana ili u obliku boce viskija. Ti prilozii kasnije služe kao ulozi i nagrade u kartaškim igrama koje su veoma popularne kod kočinskih židova, posebice za vrijeme svadbenih proslava. Pjesme koje ženske članice izvode većinom su na hebrejskom jeziku, a nekolicinu na judeomalajalamskom tipično izvode samo starije članice.

Danas u Izraelu postoji oko 2500 kočinskih židova, a u Kerali ih je ostalo oko 50. (Chemama, 2001:1) Žive u Jeruzalemu, Tel Avivu, Haifi, mošavu Aviez, Mitzilat Zionu, mošavu Taoz, Kefar Yuvalu i mošavu Nevatim. U Kerali je tokom povijesti izgrađeno osam sinagoga: tri u Kochiju (*Kadavumbagam*, *Tekumbagam* i sinagoga *Paradesi*), dvije u mjestu Ernakulam, jedna u Paruru, Chennamangalamu i u Mali. Dvije su rastavljene i otpremljene u Izrael gdje su obnovljene i rekonstruirane u mošavu Nevatim i Izraelskom muzeju. Jedino je sinagoga *Paradesi* potpuno očuvana.

9. Zaključak

Odnos Izraela i Indije danas počiva na dugoj tradiciji neočekivanog prijateljstva ovih dviju zemalja. Nakon službenog indijskog priznanja države Izrael 1950. godine, indijski su političari imali rezerviran stav prema svim daljnjim izraelskim pitanjima strahujući od gubitka glasačkog tijela muslimanske manjine. Međutim, nakon 1971., dogovorom između premijerki Golde Meir i Indire Gandhi počela je izgradnja stabilnijih državnih odnosa temeljenih na doniranoj vojnoj pomoći za oslobođenje Bangladeša. Godine 1991., premijer P. V. Narasimha Rao uspostavlja diplomatski odnos s Izraelom. Indija u Izraelu vidi alternativni izvor za kupnju vojne opreme nakon raspada Sovjetskog Saveza, a danas je njegov najveći kupac. Trgovinske veze Indije i Izraela čvršće su nego ikad, a zanimljivo je da i danas, i dvije tisuće godina kasnije, drago kamenje i dijamanti čine velik dio trgovinske razmjene dviju zemalja.²³ Izrael u Indiju izvozi i metal, radne strojeve i transportnu opremu, a Indija u Izrael kemijske proizvode, insekticide, tekstil, te gumene i plastične sirovine.

Ne treba previdjeti i ulogu židovki u samim počecima indijske filmske industrije. Doprinos koji danas daje indijski film međunarodno je prepoznat kao jedinstven. No, u počecima filma, ortodoksne prakse islama i hinduizma strogo su branile ženama ikakav javni nastup, čak i umjetnički. Zato su se židovke iz zajednice bagdaskih židova i zajednice *Bene Israel* zapošljavale kao glumice. U eri nijemog filma jezična barijera nije predstavljala problem (mnoge nisu znale hindi i urdu), a najslavnija glumica tog perioda bila je Ruby Myers, prozvana Suločanā (*Lijepooka*). Uz nju su se istakle i Esther Victoria Abraham (zvana Pramila), koja je kasnije bila i prva Miss Indije 1947., te Florence Ezekiel Nadira (poznatija kao Nadira) koja je slavu stekla glumeći u filmovima 1950-ih godina.

Indija i Izrael su zemlje „vršnjakinje“. Veoma su različite, no i u mnogočem slične. Židovi koji su domovinu pronašli u Indiji djelovali su kao most, spajajući dvije civilizacije tokom nekoliko tisućljeća, sve do pobjede obiju u borbi za neovisnu i slobodnu državom. Zanimljiva je usporedba A. B. Salema, književnika i borca za prava židova podskupine *meshuharim*. Govoreći o težnji oba naroda za oslobođenjem i osamostaljenjem, usporedio je Mojsija i Aarona s Gandhijem i Nehruom. Mojsije i Gandhi nadahnjuju kao vizionari, pružajući narodu sliku uspjeha u kojem sami nikada neće moći uživati, dok Aaron i Nehru njihovu viziju prenose i utemeljuju u stvarnosti i upravljaju njome. (Mandelbaum, 1975:95) Ta je usporedba odličan primjer načina na koji su židovi u Indiji svoj identitet čvrsto vezali uz

²³ Podaci preuzeti s mrežnih stranica Ministarstva ekonomije i industrije države Izrael. (<https://www.itrade.gov.il/india/israel-india/> 13. kolovoza 2018.)

judaizam, ali i uz domovinu koja im je pružila utočište. Moderne težnje i ciljevi bili su od jednake važnosti kao i oni drevni, a oni su bili Indijci jednako koliko i židovi.

Popis literature

- Katz, N. (2000.) *Who Are the Jews of India?*, Los Angeles: University of California Press
- Gamliel, O. (2009.) „Oral literary forms in Jewish Malayalam“, *The Journal of Indo-Judaic Studies*, sv. 10: 47–60.
- Gamliel, O. (2013.) „Judeo- Malayalam, Hebrew Component in“, u: G. Khan (ur.) *Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics*, Svezak II, Boston: Brill, str. 410–413.
- Gamliel, O. (2013.) „Voices Yet to Be Heard: On Listening to the Last Speakers of Jewish Malayalam“, *Journal of Jewish Languages*, sv. 1: 135– 167.
- Gamliel, O. (2016.) „Jewish Malayalam“ u: L.Kahn, A. D. Rubin (ur.) *Handbook of Jewish Languages*, Boston: Brill, str. 503– 516.
- Timberg, T. A. (1986.) „On Indian Jews“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, New Delhi: Vikas Publishing House Pvt Ltd, str. 3– 11.
- Weil, S. (1982.) „An Overview of Research on the Bene Israel“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 12– 27.
- Timberg, T. A. (1986.) „The Jews of Calcutta“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 28–47.
- Mandelbaum, D. G. (1975.) „Social Stratification Among the Jews of Cochin in India and in Israel“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 61– 120.
- Koder, S. S. (1986.) „Saga of the Jews of Cochin“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 121– 142.
- Jussay, P. M. (1982.) „The Songs of Evarayi“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 145–160.
- Cottle Johnson, B. (1982.) „The Emperor's Welcome: Reconsideration of an Origin Theme in Cochin Jewish Folklore“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 161– 176.
- Weil, S. (1982.) „Symmetry Between Christians and Jews in India: The Cnanite Christians and the Cochin Jews of Kerala“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 177– 204.
- Walerstein, M. (1982.) „The Cochini Jewish Wedding of the Malabar Community in India and Israel: Change in Custom, Symbol and Meaning“ u: T. A. Timberg (ur.) *Jews in India*, str. 248– 270.
- Timberg, T. A. (ur.) (1986.) *Jews in India*, New York: Advent Books Inc.
- Da-Don, K. (2009.) *Židovstvo – život, teologija i filozofija*, Zagreb: Profil International.

- Overview of India-Israel Bilateral Trade and Economic Relations* (2018.) Ministry of Economy and Industry, <https://www.itrade.gov.il/india/israel-india/> (stranica posjećena: 13. kolovoza 2018.).
- Kibuc* (2018.) Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31383#komentar> (stranica posjećena: 8. kolovoza 2018.).
- Oh, Lovely Parrot! – Jewish Women's Songs from Kerala* (2004.) Jewish Music Research Centre, <http://www.jewish-music.huji.ac.il/content/oh-lovely-parrot-jewish-womens-songs-kerala> (stranica posjećena: 13. lipnja 2018.).
- Micva* (2017.) Hrvatski leksikon, <https://www.hrleksikon.info/definicija/micva.html> (stranica posjećena: 8. kolovoza 2018.)
- Fischel, W. J. (1962.) *Cochin in Jewish History*, znanstveni članak, American Academy for Jewish Research, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/ProcAmAcadJRes/30/Cochin_in_Jewish_History*.html (stranica posjećena: 2. lipnja 2018.)
- Marano* (2018.) Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/10388-marano> (stranica posjećena: 6. lipnja 2018.)
- Nair Polyandry* (2007.) Kerala History, <http://www.kerala.cc/keralahistory/index14.htm> (stranica posjećena: 12. lipnja 2018.)

Dodatak

Naselja u kojima su židovi u Indiji živjeli prije 14. stoljeća:

